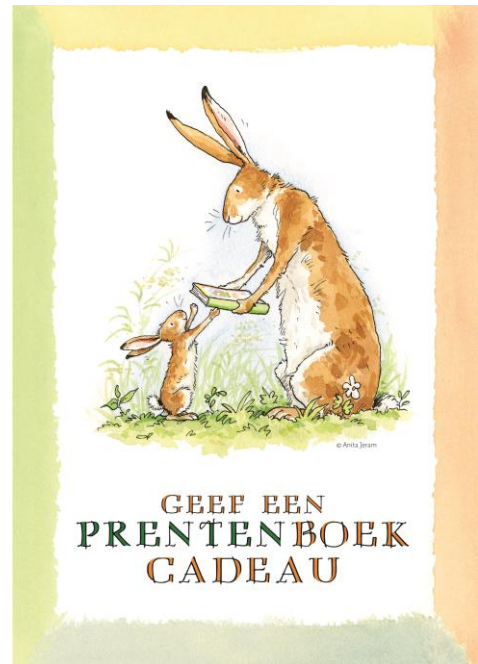

Werken aan taal en denken

met *Raad eens hoeveel ik van je hou*

Kees Broekhof, Sardes

Prentenboeken zijn een geweldig instrument om te werken aan de ontwikkeling van woordenschat en verhaalbegrip ('begrijpend luisteren') bij kinderen. Dat is belangrijk, want de omvang van de woordenschat en de vaardigheid in begrijpend luisteren bepalen voor een aanzienlijk deel of kinderen succesvol zullen zijn in het onderwijs. Een goede reden dus om hier veel aandacht aan te besteden. Dat levert nog meer op, als je werkt met denkvragen. Denkvragen zorgen ervoor dat kinderen hun kennis van woorden en van het verhaal uitbreiden en verdiepen. Dat gebeurt bijvoorbeeld door verbanden te leggen met andere woorden, met andere delen van het verhaal en met de 'echte wereld'. Hieronder beschrijven we hoe je met *Raad eens hoeveel ik van je hou* doelgericht kunt werken aan woordenschat, verhaalbegrip en de bredere denkontwikkeling.

Woordenschat

Raad eens hoeveel ik van je hou is een levendig verhaal, met mooie kansen om woorden samen met de kinderen uit te beelden. Er valt heel wat te strekken, te springen, te zwiepen en te huppelen. Welke woorden je uitgebreid uitlegt hangt natuurlijk af van de woordenschat die de kinderen al hebben. De woorden die we hieronder bespreken zijn dan ook slechts voorbeelden die op een groep bruikbaar zouden kunnen zijn. De aanpak is gebaseerd op de werkwijze van de viertakt¹.

Je selecteert twee of drie woorden die belangrijk zijn voor het begrip van het verhaal, die ook buiten de context van het verhaal gangbaar zijn en die in een duidelijke context worden aangeboden. En, ook niet onbelangrijk: de woorden moeten voor de meeste kinderen onbekend zijn. Je bedenkt vervolgens hoe je die woorden gaat uitleggen. Bijvoorbeeld:

- Raden: 'Raden is een antwoord bedenken als je het niet zeker weet. Ik kan bijvoorbeeld aan juf Renate vragen: "Raad eens wat ik op mijn brood heb vandaag?" Zij weet het antwoord niet, want zij heeft niet gezien wat ik op mijn brood heb. Dus zij raadt bijvoorbeeld: "Pindakaas". En dan zeg ik: "Nee, dat heb je niet goed geraden, want ik heb geen pindakaas op mijn brood, maar smeerworst."'

¹ Zie M. Verhallen (2009), *Meer en beter woorden leren* (internet).

- Houden van: ‘Als je van iemand houdt, dan vind je diegene heel erg lief. Je vindt het heel fijn om bij die persoon te zijn. Ik houd bijvoorbeeld heel veel van mijn zoontje Bram, die hebben jullie op de foto gezien hè? Ik houd van Bram, ik vind het heel fijn om straks naar hem toe te gaan en bij hem te zijn. Je kunt natuurlijk van meer mensen houden, bijvoorbeeld van je vader en je moeder en je broertje en je zusje.’
- Ver: ‘Ver is niet dichtbij. Kijk, Aise zit ver bij mij vandaan, die zit helemaal daar, dat is ver, dat is niet dichtbij. Karim zit naast mij, hier, die zit dichtbij mij. Ruilen jullie nu eens van plaats. Kijk, nu is Aise dichtbij en nu is Karim ver weg.’

Woordkennis verdiepen met denkvragen

Met denkvragen kun je ervoor zorgen dat de kinderen het nieuwe woord verbinden met andere woorden en met hun eigen ervaringen. Zo verdiepen ze hun kennis van het nieuwe woord en leren ze meer facetten van het woord kennen. Hierdoor wordt het woord beter verankerd in de hersenen en kan het uiteindelijk ook gemakkelijker ‘opgehaald’ worden als het kind het woord wil gebruiken. De kinderen hoeven in dit stadium, als het woord nog maar net is uitgelegd, het nieuwe woord nog niet actief te gebruiken, daarvoor kennen ze het nog onvoldoende. Maar de denkvraag zorgt er wel voor dat ze *actief nadenken* over het woord. Binnen de werkwijze van de viertakt wordt dit daarom ‘uitproberen’² genoemd. Een bijkomend voordeel van denkvragen is dat ze het gesprek ook interessant en nuttig maken voor kinderen die het woord al kennen.

‘Raden’

De kern van het concept ‘raden’ is dat je iets niet zeker weet. Je kunt denkvragen gebruiken om dit te verbinden met bestaande ervaringen van de kinderen of om hen nieuwe ervaringen op te laten doen. Bijvoorbeeld:

- ‘Als je een cadeautje krijgt dat mooi is ingepakt, dan wil je natuurlijk weten wat erin zit. Je bent nieuwsgierig. En dan probeer je soms te raden wat erin zit. Hoe zou je kunnen raden wat er in een pakje zit?’ Als je geen reactie krijgt, geef je het voorbeeld van een rond pakje, in de vorm van een bol. Wat zou daar in kunnen zitten? Vraag in het gesprek waar kinderen nog meer op kunnen letten bij het raden. De grootte van het pakje? Het gewicht? Of het hard is of zacht?
- ‘Zullen we eens raden hoeveel boeken er hier in de kast staan?’ De kinderen mogen allemaal een aantal noemen. Vraag door als een kind een onwaarschijnlijk aantal noemt. Vervolgens vraag je: ‘Hoe kunnen we er nu achter komen of iemand het goed geraden heeft?’ Dat stel je vast door samen de boeken in de kast te tellen.
- ‘Zullen we eens raden wat voor weer het morgen is?’ In het gesprek dat daarop volgt kun je woorden als ‘waarschijnlijk’ en ‘onwaarschijnlijk’ gebruiken, bijvoorbeeld om aan te geven dat het midden in de winter ‘onwaarschijnlijk’ is dat het morgen erg warm zal zijn. De volgende dag ga je na of iemand het goed heeft geraden, door samen te kijken wat voor weer het is.
- Je kunt nog een stapje verder gaan door erover te praten dat sommige dingen makkelijker te raden zijn dan andere dingen. Het is bijvoorbeeld makkelijker om de leeftijd van een ander kind te raden dan de leeftijd van de juf. En het is ook makkelijker om te raden wat iemand in zijn hand heeft, dan wat er achter een groot gordijn verstopt is. Hoe komt dat eigenlijk?

² De ‘vier uitjes’ bij het semantiseren zijn: uitbeelden, uitleggen, uitbreiden, uitproberen (zie Verhallen, 2009).

En sommige dingen zijn misschien wel helemaal niet te raden. Kun je bijvoorbeeld raden hoeveel iemand van je houdt? Deze vraag brengt 'raden' weer in verband met het verhaal.

'Houden van'

Je kunt de denkvragen bij 'houden van' richten op de betekenis die het woord heeft in het boek, maar je kunt ook de betekenissen 'lekker vinden' en 'leuk vinden' in het gesprek meenemen.

- 'Je moeder houdt van jou, ze is lief voor jou. Wat voor lieve dingen doet je moeder om te laten zien dat zij van je houdt?' Met deze vraag leg je verband tussen de wereld van het kind het de betekenis van 'houden van' in het verhaal. Daarna kun je vragen: 'En hoe laat je zien dat jij van je moeder houdt? Wat voor lieve dingen doe jij voor haar?'
- 'Je kunt ook van iets houden. Bijvoorbeeld van pizza. Dat betekent dat je pizza lekker vindt, je eet graag pizza, want je houdt ervan. Wie houdt er allemaal van pizza? En houd jij ook van pizza bij het ontbijt?' Met dergelijke vragen verdiep je de kennis van 'houden van' door de kinderen ervan bewust te maken dat 'houden van' beïnvloed kan worden door de situatie (wie houdt er van buitenspelen in de stromende regen?). En hoe zou het komen dat we niet allemaal van dezelfde dingen houden?

'Ver'

'Ver' is een rekbaar begrip. Met denkvragen kun je kinderen daarvan bewust maken.

- 'Thomas woont dichtbij de school, hij woont in dezelfde straat. Wat is nog meer dichtbij de school? De gymzaal? Ja, daar lopen we altijd naartoe, dat is niet ver. En wat is ver weg van de school? Ik woon zelf ver van de school. Ik moet elke dag een half uur rijden met de auto om op school te komen. Wat is nog meer ver van de school? Het zwembad?' In dit gesprek wordt 'ver' verbonden met grotere afstanden dan de afstanden binnen het lokaal, net als de afstanden waarnaar Hazeltje en Grote Haas verwijzen.
- 'Als je een verre reis maakt, ben je heel lang onderweg, misschien wel een hele dag of nog langer. Wat moet je allemaal meenemen als je een verre reis maakt?' Nu wordt 'ver' verbonden met nog grotere afstanden en met reizen en de zaken die je op reis nodig kunt hebben. Dat heeft natuurlijk te maken met de wijze van vervoer en de route van de reiziger. Als je met het vliegtuig reist, heb je immers andere dingen nodig dan wanneer je een verre reis te voet maakt.

Andere woorden

Tijdens het voorlezen merk je soms dat ook andere woorden onbekend zijn. Die kun je terloops toelichten, bijna zonder het verhaal te onderbreken. Je kijkt wel even op van het boek, zodat de kinderen zien dat je niet voorleest, maar zelf iets toevoegt. Hieronder enkele voorbeelden:

- Bedtijd: Het was bedtijd voor Hazeltje. *Het was tijd om naar bed te gaan.* Hij hield zich ...
- Het pad: Ik hou van jou zo ver als het pad – *de weg* – tot aan de rivier. *Kijk, hier zie je het pad, dat is een soort weg, zie je wel?*
- Voorbij: Ik hou van jou tot voorbij de rivier – *nog verder dan de rivier* – en over de heuvels.

Verhaalbegrip

Om vast te stellen of de kinderen het verhaal hebben begrepen, vragen we gewoonlijk naar de personages en naar het verloop van het verhaal, bijvoorbeeld:

- Over wie gaat het verhaal?
- Waar zijn Hazeltje en Grote Haas?
- Wat doet Hazeltje?

Met het antwoord op deze vragen laten de kinderen zien of ze het verhaal voldoende hebben begrepen om het te kunnen navertellen. Begrip is hier dus beperkt tot 'wat gebeurt er in het verhaal?' Dat is belangrijk om verder te kunnen praten over het verhaal, maar de vragen zetten de kinderen nog niet sterk aan tot nadenken.

Verhaalbegrip verdiepen met denkvragen

Denkvragen doen een groter beroep op de cognitieve vermogens van kinderen. Denkvragen over het verhaal hebben betrekking op dingen die niet letterlijk verteld worden, maar die kinderen wel kunnen beredeneren met behulp van hun kennis van het verhaal en hun algemene kennis. Je kunt bijvoorbeeld vragen:

- Waarom doet Hazeltje steeds iets anders om uit te leggen hoeveel hij houdt van Grote Haas?

Iedere keer als Hazeltje iets zegt of doet, zegt of doet Grote Haas iets soortgelijks, maar telkens met een schepje erbovenop: meer, groter, verder. Mooie denkvragen die hierbij passen zijn:

- Waarom zegt Grote Haas niet gewoon: 'Dat is fijn, Hazeltje, ik kan wel zien dat jij veel van mij houdt.'
- Houdt Grote Haas meer van Hazeltje omdat hij zijn armen verder kan uitstrekken?

Het verschil tussen verschillende soorten denkvragen wordt mooi weergegeven in de zogenoemde 'taxonomie van Bloom'. Dat is een schema waarin verschillende soorten denkvaardigheden zijn gerangschikt in 'lagereorde-' en 'hogereorde'-denkvaardigheden. De indeling heeft betrekking op de complexiteit van het denken dat bij de betreffende vaardigheid aan de orde komt. 'Herinneren' is bijvoorbeeld een lagereorde-denkvaardigheid, omdat dit geen complexe denkprocessen vereist. Ook begrijpen en toepassen worden gerekend tot de lagereorde-denkvaardigheden. 'Creëren' is daarentegen een zeer complexe vaardigheid, omdat daarbij verschillende soorten denken en kennis op een nieuwe manier gecombineerd worden. 'Creëren' wordt daarom tot de hogereorde-denkvaardigheden gerekend, net als 'analyseren' en 'evalueren'. In het schema geven we weer hoe verschillende soorten denkvragen bij *Raad eens hoeveel ik van je hou* passen bij de indeling van Bloom. Van onder naar boven worden de betreffende denkprocessen steeds complexer.

Voor alle duidelijkheid: de in het schema genoemde denkvragen zijn voorbeelden. Natuurlijk zijn ook andere vragen mogelijk, vragen die beter passen bij jouw groep, of vragen die meer recht doen aan elementen die jij belangrijk vindt in het verhaal. Misschien wil je het in jouw groep graag hebben over het begrip 'afstand' of over het verschil tussen 'groot' en 'ver'. Ook dan kun je denkvragen gebruiken als start voor een gesprek waarbij je de kinderen uitdaagt om meer te doen dan het verhaal te reproduceren. Hoe het gesprek verloopt wordt bepaald door de inbreng van de kinderen en jouw eigen sturing.

Denkvragen volgens de taxonomie van Bloom bij *Raad eens hoeveel ik van je hou*

	Voorbeeldvragen
Creëren	Hoe zou je kunnen tekenen hoeveel je van iemand houdt? Hoe zou je kunnen laten zien dat je meer houdt van chocola dan van drop? Kun je dat met je gezicht laten zien?
Evalueren	Wat denk jij, houdt Grote Haas meer van Hazeltje of houdt Hazeltje meer van Grote Haas? Wat denk jij, houdt Hazeltje aan het eind van het verhaal meer van Grote Haas dan aan het begin?
Analyseren	Waarom doet Hazeltje telkens iets anders om te laten zien hoeveel hij van zijn vader houdt?
Toepassen	Als Hazeltje een vis was, hoe zou hij dan aan zijn vader laten zien hoeveel hij van hem houdt? Hoe kun jij aan je vader laten zien hoeveel je van hem houdt?
Begrijpen	Wat wil Hazeltje duidelijk maken aan zijn vader? Wat wil Grote Haas duidelijk maken aan Hazeltje?
Onthouden	Over wie gaat het verhaal? Waar zijn Hazeltje en Grote Haas? Wie gaat er slapen aan het eind van het verhaal?

Vragen volgens de taxonomie van Bloom bij het prentenboek *'Raad eens hoeveel ik van je hou'* van de campagne *'Geef een prentenboek cadeau 2018'*. Met dank aan Aafke Bouman en Karin van de Mortel. © Sardes, 2018, Kees Broekhof.

In de groep

Hoe zet je dit nu allemaal in op de groep? Voor woordenschat is een goede vuistregel: stel bij ieder nieuw woord dat je uitlegt een denkvraag en voer naar aanleiding daarvan een kort gesprek met de kinderen. Daarna, op een ander moment, kun je een andere denkvraag gebruiken om de kennis van het nieuwe woord te consolideren. De denkvraag functioneert dan als consolideeroefening. Het voordeel daarvan is dat de kennisontwikkeling minder oppervlakkig is dan bij de gebruikelijke consolideeroefeningen, zoals een memoryspel. Je kunt ook een denkvraag gebruiken om de kennis van het nieuwe woord te controleren. Uit het antwoord blijkt of het nieuwe woord goed is verworven.

Voor het werken met denkvragen bij verhaalbegrip geldt, dat eerst de eenvoudige begripsvragen (onthouden, begrijpen) nodig zijn om überhaupt een gesprek over het verhaal te kunnen voeren. Daarna, als je hebt vastgesteld dat de kinderen grip hebben op het verhaal, kun je vragen stellen zoals de voorbeeldvragen in het schema. Je hoeft je daarbij niet te houden aan de volgorde van de indeling. Kinderen kunnen bijvoorbeeld prima een evaluatievraag beantwoorden, zonder dat zij eerst een toepassingsvraag hebben beantwoord. Stel echter niet alle vragen door elkaar. Neem één vraag

als startpunt voor een gesprek en neem de tijd om de gedachtegang van de kinderen te volgen en hen op elkaar te laten reageren. De volgende keer kies je een andere vraag. Dit betekent ook dat het werken met denkvragen ervan uitgaat dat je een boek meerdere keren voorleest, over een langere periode. Dat geeft je de kans om iedere keer dieper in te gaan op de onderwerpen van het verhaal en om verschillende invalshoeken te kiezen. Je doseert de gesprekjes en de vragen, passend bij de respons van de kinderen en bij het begrip dat ze tot dan toe hebben opgebouwd.

Een doordacht kader waarbinnen het werken met denkvragen goed past is de voorleescyclus van De Taallijn (Expertisecentrum Nederlands). Dit is een gefaseerde aanpak voor voorlezen, waarbij in iedere fase van de cyclus andere doelen worden nagestreefd en andere werkwijzen worden ingezet. Het werken met denkvragen kan hier goed in geïntegreerd worden. Werk je niet met de Taallijn? Dan is het vervlechten van deze aanpak met je eigen werkwijze een mooie denkvraag op zich, die recht doet aan de professionele zelfstandigheid van pedagogisch medewerkers en leerkrachten.

Kees Broekhof is al 25 jaar actief als taaldeskundige voor Sardes. Hij is lid van de Leespluim-jury, van de redactie van Kiddo en van de stuurgroep van Pro-LEER, een internationaal netwerk van deskundigen op het gebied van taal en geletterdheid, dat jaarlijks bijeenkomt aan Harvard University. Hij heeft meer dan 100 publicaties op zijn naam staan, waaronder de populaire reeks *Meer lezen, beter in taal*, geschreven in opdracht van Kunst van Lezen.

Sardes